

Ilhom QILICHEV,

Toshkent Farmasevtika instituti Akademik litseyi direktori

E-mail: ilkhomqilichev@gmail.com

Tel: 98 177-25-27

TDPU dotsenti, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PHD), F.O.Mirzayeva taqrizi asosida

EDUCATIONAL PROCESSES BASED ON THE CREDIT SYSTEM ORGANIZATION

Annotation

In this article, the development stages of the education system in Uzbekistan from 2016 onwards are analyzed in the study of internationally recognized education systems. Along with this, normative documents and generally recognized credit systems in our country were studied. The structures in them are studied and the aspects relevant to our educational system are highlighted.

Extensive work is being carried out on the implementation of the large-scale reforms of education in our country in recent years in accordance with the system of education at the level of world requirements.

From this point of view, the educational systems widely used in the world are the European credit system and the educational system of the United States. The history of the credit systems of Great Britain and the Oceania and the Pacific region has been studied and illuminated on the basis of scientific foundations and sources.

In the coverage of the article, the hours allocated to credits, the order of their acquisition and the accumulation of credits, one of the most important aspects is the period of studying at the bachelor's and master's degrees, and the amount of credits collected during this period is covered based on several sources.

Key words: Credit module, ECTS, USCS, SATS, UMAP, UCTS, Credit hour, bachelor, master, GPA, ERASMUS, tutor and student, syllabus, lecturer, advisor, moderator.

ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ПРОЦЕССЫ НА ОСНОВЕ КРЕДИТНОЙ СИСТЕМЫ ОРГАНИЗАЦИЯ

Аннотация

В данной статье анализируются этапы развития системы образования в Узбекистане с 2016 года на примере международно признанных систем образования. Наряду с этим были изучены нормативные документы и общепризнанные кредитные системы в нашей стране. Изучены структуры в них и выделены аспекты, актуальные для нашей образовательной системы.

В последние годы в нашей стране проводится обширная работа по реализации масштабных реформ образования в соответствии с системой образования на уровне мировых требований.

С этой точки зрения образовательными системами, широко используемыми в мире, являются европейская кредитная система и образовательная система США. На основе научных основ и источников изучена и освещена история кредитных систем Великобритании, Океании и Тихоокеанского региона.

В освещении статьи, часах, отведенных на кредиты, порядке их приобретения и накопления кредитов, одним из важнейших аспектов является период обучения в бакалавриате и магистратуре, а также количество кредитов, набираемых за это время. период охвачен на основе нескольких источников.

Ключевые слова: Кредитный модуль, ECTS, USCS, SATS, UMAP, UCTS, кредитный час, бакалавр, магистр, средний балл, ERASMUS, репетитор и студент, учебная программа, лектор, советник, модератор

KREDIT TIZIMI ASOSIDA TA'LIM JARAYONLARINI TASHKIL ETISH

Annatatsiya

Ushbu maqolada O'zbekistondagi ta'lim tizimini 2016 yildan keyingi rivojlanish bosqichlari xalqaro tan olingan ta'lim tizimlarini o'rganish asnosida tahlil qilingan. Shu bilan birgalikda mamlakatimizdagi normativ hujjatlar va unume'tirof etilgan kredit tizimlari o'rganilgan. Ulardagi tuzilmalar o'rganilib bizni ta'lim tizimizga mos jihatlari yoritilgan.

Yurtimizdagi oxirgi yillardagi ta'limga berilayotgan keng ko'lamli islohatlar oliy ta'lim tizimini jahon talablari darajasidagi o'qitish tizimi asnosida olib borilishi borasida keng ko'lamli ishlar olib borilmoqda.

Shu nuqta'yi nazardan hozirgi kunda dunyoda keng miqyosda qo'llanilayotgan ta'lim tizimlari bu Yevropa kredit tizimi, AQShning ta'lim tizimi, Britaniya va Okeaniya kredit tizimlari tarixi ularda olib borilayotgan jarayonlar ilmiy asoslar va manbalar asosida o'rganilib yoritishga harakat qilingan.

Maqolani yoritishda kreditlarga ajratilgan soatlar ularni o'zlashtirish tartibi hamda kreditlarni to'plash, eng asosiy jihatlardan biri bakalavr va magistraturada o'qish davriligi va bu davrda to'planadigan kreditlar miqdorlari ham bir qancha manbalar asosida yoritilgan.

Kalit so'zlar: Kredit-modul, ECTS, USCS, SATS, UMAP, UCTS, Kredit soat, bakalavr, magistr, GPA, ERASMUS, tyutor va talaba, syllabus, lektor, edvayzer, moderator.

Kirish. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli Farmoni bilan tasdiqlangan "2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar Strategiyasi"[1]da milliy kadrlarning raqobatbardoshligi va umumjahon amaliyotiga asoslangan oliy ta'lim milliy tizimining sifati oshishiga, Bolonya jarayoni ishtirokchiligi mamlakatlari diplomlarini o'zaro tan olishga, o'qituvchi va talabalar bilan almashuv dasturlarini amalga oshirishga ko'maklashuvchi 1999-yil 19-iyundagi Bolonya deklaratsiyasiga qo'shilish masalasini ko'rib chiqish belgilab qo'yilgan[2].

Ushbu strategiya va ta'limga qaratilayotgan keng ko'lamli e'tibordan kelib chiqqan holda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8-oktabrdagi PF-5847-son Farmoni bilan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"da[3] oliy ta'lim jarayonlariga raqamli texnologiyalar va zamonaviy o'qitish usullarni joriy etish, yoshlarni ilmiy faoliyatga keng jalb etish, korrupsiyaga qarshi kurashish, muhandislik-texnik ta'lim yo'nalishlarida tahsil olayotgan

talabalar ulushini oshirish, kredit-modul tizimini joriy etish, o'quv rejalarida amaliy ko'nikmalarni oshirishga qaratilgan mutaxassislik fanlari bo'yicha amaliy mashg'ulotlar ulushini oshirish bo'yicha aniq vazifalar belgilab berilgan.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Bugungi kunda xalqaro tajribada ta'lim dasturlarini o'zlashtirishda kredit birliklaridan keng foydalanilmoqda. Oliy ta'lim muassasalarining xalqaro tajribasida AQSh kredit tizimi (USCS), Britaniya kreditlarni yig'ish va o'tkazish tizimi (CATS), Yevropa kreditlarni o'tkazish tizimi (ECTS) hamda Osiyo-tinch okeani universitet kreditlarini o'tkazish tizimidan (UCTS) foydalanib kelinmoqda. Respublikamiz oliy ta'lim muassasalarida kredit-modul tizimini joriy etilganiga ko'p vaqt bo'lmaganligini inobatga olinsa, bu borada tizimni rivojlantirishga qaratilgan ilmiy tadqiqot ishlarini jadallashtirishni taqozo qiladi.

Respublikada kredit modul tizimiga bag'ishlangan tadqiqotlar ko'p bo'lmasada, ilmiy maqolalar va tavsiyalar ishlab chiqilgan va bir qator ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Jumladan, 2020 yilda B.Sh.Usmonov, R.A.Xabibullayevlar tomonidan "Oliy o'quv yurtlarida o'quv jarayonini kredit-modul tizimida tashkil qilish" nomli o'quv qo'llanma chop etilgan bo'lib, unda kredit-modul tizimi haqida batafsil ma'lumotlar berilgan. O'quv qo'llanmaning 2-bobida kredit-modul tizimida o'qish jarayonini tashkil etishga oid jarayonlar yoritib berilgan. Maxsus ta'lim xizmatlari va o'quv jarayonining uslubiy ta'minotiga oid hujjatlar va bajariladigan jarayonlar ham batafsil yoritib berilgan[4]. Toshkent moliya instituti rektori, professor Ulug'bek Azizov o'zining "Kredit-modul tizimi va uning o'ziga xos xususiyatlari" [5]. nomli maqolasida, TDIU «Universitet 3.0» xalqaro o'quv, ilmiy-innovatsion tadqiqotlar markazi direktori, i.f.d., dotsent Sh.Mustafaqulov va TDIU Ta'limning kredit tizimini boshqarish bo'limi boshlig'i, PH.D.M.Sultonovlar "Kredit-modul tizimiga o'tish nima uchun kerak? Maqsad, mohiyat va afzallik"[6] nomli maqolasida kredit-modul tizimini joriy etishning ahamiyati va afzalliklari haqida o'z fikrlarini bayon etib, xulosa va takliflarini berishgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Yuqoridagi ustuvor masalalar yuzasidan Respublikamizda ham ko'plab davlatlar tomonidan tan olingan modul tizimi asosida o'qitish jarayoniga o'tildi. Xo'sh, u tizimni mohiyati nimalardan iborat. Bolonya deklaratsiyasini imzolagan barcha davlatlar oliy ta'limning ikki bosqichli (bakalavriat–3-4 yil, magistratura–1-2 yil) tizimiga o'tishgan. Oliy ta'limdan keyin doktor (3-4 yil) darajasini olishga imkon yaratiladi.

Xorijda ECTS (European Credit Transfer System) tizimi ta'lim tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Har bir o'quv faniga yuklama hajmidan, kelgusidagi kasbiy faoliyati uchun muhimligidan kelib chiqib kredit bali belgilanadi. Talaba har bir fanni muvaffaqiyatli o'zlashtirgan taqdirda belgilangan kreditlarni oladi va bu kreditlar yig'indisi unga mos bo'lgan bakalavr yoki magistrlik darajasini olishga imkon beradi.

Xo'sh, kredit-modul tizimi nimani nazarda tutadi? Bugungi kunda ta'lim dasturlarini amalga oshirish uchun dunyo tajribasida kredit tizimi deb nomlangan amaliyotdan keng foydalaniladi. Kredit tizimi o'z ichiga ta'lim va uning uchun sarflanadigan umumiy mehnat xarajatlari miqdorini qamrab oladi. Jahon amaliyotida Amerika Qo'shma Shtatlari kredit tizimi (USCS), Kreditlarning to'plash va o'tkazishning Britaniya tizim (SATS), Yevropa kredit tizimi (ECTS) eng keng tarqalgan tizimlar hisoblanadi.

"Kredit soat" tizimi dastlab AQShda paydo bo'lgan va takomillashgan. 1969 yilda Garvard universiteti Prezidenti, Amerika ta'limining atoqli namoyandasi Charlz Eliot birinchi bo'lib "kredit-soat" tushunchasini kiritdi va 1870-1880 yillar davomida fan hajmini kredit-soatlarda o'lchashga imkon beruvchi tizimni joriy qildi [7]. 1892 yildan "kredit-soat" tizimini joriy qilishning ikkinchi bosqichi boshlandi. Bunda AQSH milliy ta'lim qo'mitasi "kollej-maktab" bo'g'inini yaxshilash, o'rta maktablarda o'quv dasturlarini standartlash maqsadida nafaqat kollejlarda, balki o'rta maktablar uchun ham "kredit" tushunchasini joriy qildi va keyinchalik bakalavriat dasturlari mazmunini baholashning kredit tizimini magistratura va doktorlik ta'lim bosqichlarigacha kengaytirdi.

Bakalavr darajasini (Bachelor of Arts-BA yoki Bachelor of Science-BSc) olish 4 yil o'qishni nazarda tutadi. Bu davr ichida talaba o'rtacha har biri 3 kreditlik 40 tacha fanni o'zlashtirishi zarur bo'ladi. Birinchi va ikkinchi yil tayanch bilimlarni olish uchun ajratiladi (taxminan, 60-68 kredit) va u oraliq daraja (Associates) bilan yakunlanadi, uchinchi va to'rtinchi yillar mutaxassislik fanlarini jadal o'rganishga bag'ishlanadi va bu jarayon malakaviy imtihon bilan tugallanadi.

Oliy ta'limning ikkinchi bosqichi (Graduate Level) – bu o'rta hisobda ikki yillik o'qish natijasida magistr darajasini (Master of Arts-MA yoki Master of Science - MSc) olish uchun mo'ljallangan magistrlik dasturlaridir.

Oliy ta'lim tizimida kredit-soat tushunchasi dars jadvalini tuzish, GPA o'rtacha balini hisoblash, kafedralar, o'qituvchilar va talabalarning yuklamasini aniqlash uchun asos hisoblanadi.

Keling faqat AQSH tizimi bilan cheklanib qolmasdan bir qancha Yevropada tan olingan davlatlar kredit tizimlari bilan ham tanishib chiqsak.

Ispaniyada universitet ta'limi ko'p pog'onali bo'lib quyidagi davrlarni o'z ichiga oladi:

- birinchi ta'lim davri: u kamida 3 yil davom etadi va 180-270 ispan kreditlariga teng bo'ladi;
- birlashtirilgan birinchi va ikkinchi davrlar: 4-5 yilga mo'ljallangan bo'lib (tibbiyot mutaxassisliklari uchun 6 yil), birinchi davr - 2-3 yil, ikkinchisi - 2 yil davom etadi. Ko'rsatilgan 4,5 va 6 yilda talabalar 300-500 kredit to'plashadi.
- ikkinchi davr – yakka tartibda;
- uchinchi davr – doktorantura.

Birinchi davr yakunida talabalarga Diplomado, Arquitecto Tecnico va Ingeniero Tecnico kabi akademik darajalar berilishi mumkin. Ikkinchi davr yakunida esa - Licenciado, Arquitecto yoki Ingeniero Superior darajalari berilishi mumkin. Doktorlik darajasi uchinchi davrda o'qishni yakunlagan va dissertatsiyani muvaffaqiyatli himoya qilgan talabalarga beriladi.

Ispaniyada "kredit"ni aniqlashga o'zgaracha yondashiladi – har bir kredit 10 soat auditoriya mashg'ulotlariga mos keladi, to'plangan kreditlar yig'indisiga qarab talabaning o'zlashtirishi baholanadi. Talabalar tomonidan nazariy va amaliy mashg'ulotlar bo'yicha alohida kreditlar to'planadi, ularni hatto auditoriya mashg'ulotlaridan tashqari boshqa o'quv ishlarini bajarib ham olish mumkin.

Buyuk Britaniyada ta'lim tizimi Birlashgan Qirollikning CATS (Credit Accumulation and Transfer Scheme/System – Kreditlarni to'plash va ko'chirish sxemasi/tizimi) tizimiga asoslangan bo'lib, uning maqsadi ko'p sonli malaka hujjatlarini tizimini har bir tur uchun alohida kreditlar belgilash orqali tartibga solish va yagonalashtirishdir. CATS tizimi Birlashgan Qirollikda, Janubiy Afrikada va Yangi Zelandiyada keng tarqalgan.

CATS bo'yicha akademik yil 1200 shartli o'quv soatlari yoki 120 kreditni o'z ichiga oladi, 1 Britaniya krediti 10 shartli o'quv soatlariga teng. Shartli o'quv vaqti deyilganda, talaba fanni o'zlashtirishi uchun sarflaydigan soatlar miqdori tushuniladi. Shartli vaqt auditoriya mashg'ulotlari, asosiy amaliy ishlar, loyiha ustida ishlash, mustaqil ta'lim mashg'ulotlarini, imtihonlarga tayyorgarlik va ularni topshirish o'quv faoliyatlarini o'z ichiga qamrab oladi.

Britaniya universitetlarida bakalavr darajasini olish uchun 3 yil davomida 360 Britaniya kreditlarini qo'lga kiritish kerak. To'rtinchi yil talabalarga "imtiyozli bakalavr" (Bachelor with Honours) darajasini olishga imkon beriladi.

XX-asrning so'nggi o'n yilliklarida Yevropada oliy o'quv yurtlarining halqaro ta'lim dasturlaridagi ishtiroki muhim masalaga aylandi, oliy ta'lim o'quv dasturlarini internatsionallashtirish taraqqiyotning dolzarb yo'nalishlaridan biri bo'lib qoldi. 1987 yilda Yevropa Ittifoqi asos solgan talabalar almashishning ERASMUS (European Community Action Scheme for Mobility of University Students) ta'lim dasturi eng namunali deb topilib asos sifatida qabul qilindi va Yevropaning 12 ta davlatida joriy etildi.

Bu dastur 2006 yilgacha rejalashtirildi va 31 davlatda amal qildi. Bulardan tashqari, Yevropada talabalar almashish dasturi bo'yicha Yevropaning ilm-fan va universitetlar beshigi sifatidagi mavqeyini mustahkamlashga yo'naltirilgan Leonardo Da Vinchi va Tempus-Tasis ta'lim dasturlari amalga oshirildi [8].

Tahlil va natijalar. Shunday qilib, yuqorida keltirilganlardan ko'rish mumkinki, nafaqat davlatlarning ta'lim tizimlarida, balki "kredit" atamasini tushunish va uni talqin qilishda ham sezilarli farqlar mavjud. Agar Yevropa krediti o'z hajmi bo'yicha barcha auditoriyadagi kontakt soatlarni va undan tashqaridagi soatlarni aks ettirsa, Amerika kredit soati qat'iy ravishda faqat auditoriyadagi kontakt soatlarni o'zida ifodalaydi va talaba ikki barobar ko'proq mustaqil shug'ullanishini, shu jumladan o'qituvchi rahbarligi ostida ham mustaqil shug'ullanishini nazarda tutadi.

Kredit tizimlarining yuzaga kelgan keng qamrovli diversifikatsiyasi sharoitida ECTS tizimi ko'p millatli Yevropa an'analarini inobatga olgan holda turli ta'lim tizimlarini yaqinlashtiradi. O'zbekistonda kredit ta'lim tizimiga asoslangan milliy modelni ishlab chiqishda, Yevropa ECTS krediti va Amerika kredit soatlari tizimlarining yutuqlarini inobatga olgan holda yuqori ta'lim sifatini va dunyo ta'lim jarayonlariga integratsiyalashish uchun ishonchli asosni tanlash maqsadga muvofiqdir [9].

O'quv rejasida har bir fanga harfli va raqamli yagona kodlash tizimini qo'llash lozim. Bunda fanning kodi uning nomiga mos bir nechta lotin harfi va tartibini ifodalovchi raqamlaridan iborat bo'lishi va harfli kodini belgilashda xalqaro nomlanishdan kelib chiqish maqsadga muvofiq. Aksariyat hollarda bu kod fanning bosh harflari kursi va krediti belgilangan bo'ladi.

Umumiy haftalik yuklama bakalavriatda 60 soatni tashkil etadi, undan 30 soati auditoriyada va 30 soati talabaning mustaqil ta'limiga ajratiladi, shu jumladan 8-14 soati o'qituvchi rahbarligidagi mustaqil ishiga ajratilishi maqsadga muvofiq. 1-jadvalga muvofiq talabaning vaqt budjeti quyidagicha bo'ladi: nazariy ta'lim – $240 \times 30 = 7200$ soat, shu jumladan auditoriyada – $15 \times 240 = 3600$ soat va mustaqil ta'lim shaklida shug'ullanish uchun – $15 \times 240 = 3600$ soat ko'zda tutiladi.

Bundan ko'rish mumkinki, talabaning semestrda o'quv yuklamasi auditoriya va mustaqil ta'lim yuklamalarining 1:1 nisbatdagi yig'indisi sifatida 30 kreditni tashkil qiladi ($240 \text{ kredit} : 8 \text{ semestr} = 30 \text{ kredit}$) [10].

Xulosa va takliflar. Xulosa o'rinda shuni aytish mumkinki, Hozirgi globallashuv va oliy ta'limdagi islohotlar muhitida oliy o'quv yurtlarining reytingini belgilovchi qator omillar kun tartibiga qo'yilmoqda. Shunday ekan, har bir oliy o'quv yurti ularni inobatga olgan holda o'z reytingini oshirish hamda o'quv jarayonini zamonaviy shaklda tashkil etish nuqtai-nazaridan kelib chiqqan holda o'z oldiga jahon darajasidagi maqsadlar qo'yish maqsadga muvofiqdir.

Kredit ta'lim tizimini o'rganish va tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, dunyoning turli davlatlarida u o'ziga xos xususiyatlarga ega. Shunga qaramasdan, kredit ta'lim tizimining samarasi va maqsadga muvofiqligi uning ko'plab dunyo davlatlari ta'lim tizimlarida ko'proq tarqalganligi bilan asoslaniladi, chunki ta'lim dasturlarining talabalarda mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilishi ijodiy faollikni va bilim olishga o'zini safarbar qilishga, oxir-oqibat ta'lim sifatini oshirishga imkon beradi. Bizning ta'limda ushbu faoliyatlarning hammasi professor-o'qituvchilar tomonidan bajariladi. O'qituvchilik faoliyatini bunday turlarga ajratish bu faoliyat turining samarasini yanada oshiradi.

ADABIYOTLAR

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февраль “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги 4947-сонли Фармони
2. О‘zbekiston Respublikasining 2020 yil 23 sentabrda qabul qilingan “Ta’lim to‘g‘risida”gi O‘RQ-637-sonli Qonuni.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрь “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиqlаш тўғрисида”ги ПФ-5847-сонли Фармони.
4. Усмонов Б.Ш., Хабибуллаев Р.А. Олий ўқув юртларида ўқув жараёнини кредит-модуль тизимида ташкил қилиш. Ўқув қўлланма. Т.: “Tafakkur” нашриёти, 2020 й. 120 бет.
5. Азизов У. Кредит-модуль тизими ва унинг ўзига хос хусусиятлари. <http://uzbekistonovozi.uz/uz/articles/> i (Манбага 15.09.2020 да мурожаат этилган).
6. Мустафақулов Ш., Султонов М. Кредит-модуль тизимига ўтиш нима учун керак? Мақсад, моҳият ва афзаллик <http://xs.uz/uzkr/post/kredit-modul-tizimiga-otish-nima-uchun-kerak-maqсад-mohiyat-va-afzallik> Интернет манба. (Манбага 15.09.2020 да мурожаат этилган).
7. Ўринов В. Ўзбекистон Республикаси олий таълим муассасаларида ECTS кредит-модуль тизими: асосий тушунчалар ва қоидалар. Ўқув қўлланма. Нью Брансвик Университети, 2020 й.
8. Ганчеренок И.И., Грибовская Э.Л. Модели магистерской подготовки: Швеция, Великобритания, Испания. Минск, 2002, 96 с.
9. Распространение Болонского процесса: о декларации к внедрению на практике. В 3-х частях. Часть 2. Тенденции развития Болонского процесса, его инструменты и опыт внедрения / Р.Р. Агишев, И.В. Анисимова, Ш.М. Валитов, Д.А. Гопкало, В.Г. Крюков, А.Е. Пушкина, Л.А. Симонова, А.П. Снегуренко. Под ред. проф. Р.Р. Агишева. - Казань, КГТУ им. А.Н. Туполева, 2008. - 118 с.
10. Shaping our Own Future in the European Higher Education Area // Convention of European Higher Education Institutions. - Salamanca, 2001, 29-30 march.